

Pritz Pál: Az objektivitás mítosza? Hazánk és a nagyvilág. 20. századi metszetek (Budapest, 2011, Magyar Történelmi Társulat)

Pritz Pál egyike azoknak a történészeknek, akik a két világháború közötti és a II. világháború alatti magyar külpolitika történetének beható tanulmányozásával érdemben gazdagították tudásunkat a Horthy-korszakként ismert negyedszázadról. A témába vágó első tanulmányai az 1970-es években jelentek meg, első monográfiáját pedig, amely a Gömbös-kormány külpolitikájával foglalkozott, 1982-ben vehették kézbe az olvasók (*Magyarország külpolitikája Gömbös Gyula miniszterelnöksége idején*, 1982). Az azóta eltelt három évtizedben Pritz számos forrásközléssel, tanulmánnyal és egy újabb monográfiával jelentkezett. E utóbbiban a Magyarországgal kapcsolatos II. világháború alatti német elképzeléseket elemezte (*Pax Germanica*, 1999). Barátjával és kollégájával, Gergely Jenővel közösen emellett egy rövid összegzést is készített az 1919 és 1945 közötti nemzeti történelemről (*A trianoni Magyarország*, 1998). Az új évezred legelején feltűnést váltott ki megszólalása a magyar történetírást is utolérő ismeretelméleti vitában. A terjedő szkepszissel szemben Pritz a nemrég elhunyt konzervatív cambridge-i professzorra, Sir Geoffrey Eltonra emlékeztető határozottsággal érvelt a történelmi megismerés lehetősége és objektivitása mellett.

Az utóbbi években Pritz Pál részben az ELTE történelem-szakos hallgatóinak pallérozásával, részben egy-egy számára fontosnak tűnő résztéma körüljárásával foglalkozott. A Magyar Történelmi Társulat kiadásában megjelent kötete ebbe a műhelymunkába enged bepillantást. A mű tíz hosszabb-rövidebb tanulmányt és három elemző jellegű könyvismertetést tartalmaz. Előbbiek túlnyomó része a két világháború közötti, kisebb része az egész huszadik századi magyar külpolitikával foglalkozik. A három könyvismertetés viszont kilépést jelent a megszokott tematikákból. Az egyik az orosz birodalmi gondolattal, a másik Leninnel, a harmadik pedig az 1956 utáni magyar-román viszonytal foglalkozik, egy-egy frissen megjelent könyvet ugródeszkeként használva.

A kötetbe foglalt írások két legfontosabb jellemzője az újrakérdező attitűd és a filológiai alaposág. Ez különösen a kismonográfia méretű Barcza-tanulmányban érhető tetten, amelyben a II. világháború előtti londoni magyar követ 1994-ben megjelent két kötetes visszaemlékezésének állításait ütközteti a szerző más forrásokkal, s bizonyítja így konkrét anyagon is a memoárok objektivitásának látszólagosságát és relevanciájuk korlátozottságát. A szerző reméli, hogy az amerikai Hoover Intézetben található naplók számos rész kérdés tisztázáshoz járulhatnak hozzá, ha valaki egyszer végre hazahozza és közkinccsé teszi őket. Ez valószínűleg így lesz, ha lesz, ámbar nem feledhető, hogy a naplók ugyanúgy kontextualizálásra és szigorú forráskritikára szorulnak, mint a visszaemlékezések. Ugyanez – rákérdezés és minuciózus alaposág -- jellemzi a z 1941 és 1945 közötti magyar külpolitikáról közölt rövidebb írását, melyben – Juhász Gyulával és e sorok írójával szemben – Pritz meggyőzően bizonyítja be, hogy Szegedy-Maszák Aladár 1943-as memoranduma nem a *Foreign Office*, hanem a magyar követek számára készült, s brit külügyminisztériumba nem szándékosan, hanem egy indiszkréción folytán került.

Az otthonosság és a magabiztosság, amellyel Pritz az egymásnak gyakran ellentmondó dokumentumok és az egymással vitázó interpretációk között mozog, az 1945 utáni korszakokkal foglalkozó részekben kevésbé érvényesül. A 20. századi magyar külpolitika egészével foglalkozó esszéjében, amelyet először a kolozsvári *Korunk* közölt, majd angolul a *Hungarian Quarterly*-ben is megjelent, például az államszocializmus több mint 40 esztendő időszakának mindössze két és fél, a harmadik Magyar Köztársaság húsz évének pedig egyetlen oldalt szentelt. A Horthy-korszak negyedszázadával kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat viszont nyolc oldalon foglalta össze. Ebből elkerülhetetlenül következik, hogy az

1945 előtti negyedszázad bemutatása jóval plasztikusabb és ugyanakkor probléma-centrikusabb, mint az 1945 utáni több mint félévszázadé. Kétségtelen, hogy az elmúlt félévszázad történései még kevésbé feltártak, mint az azt megelőző negyedszázadé. A szerző által is recenzált Földes-könyv (*Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés, 1956-1989*) és más munkák azonban ez esetben is lehetővé tették volna a rá egyébként oly jellemző újrakérdezés és reflexivitás szempontjainak bátrabb érvényesítését.

A kötet további fontos jellemzője a polémia mindazokkal szemben, akik tudatlanságból, politikai megfontolásokból vagy bármely más okból forrásokkal alá nem támasztható állításokkal táplálják a múltjuk iránt érdeklődő gyanútlan vagy megerősítésre éhes magyar olvasókat. Pritz Pál tiszteletreméltó szakmai ethosszal száll szemben ezekkel az illuzórikus és félrevezető nézetekkel, ámbar vitapartnereit többnyire nem nevezi meg. Számára Károlyi Mihály éppúgy pozitív és negatív tulajdonságokkal rendelkező történelmi személyiség, mint Horthy Miklós vagy Kádár János. Egyiküket sem akarja démonizálni vagy az egekig magasztalni. Célja a megértés és a megértetés. Ezt annak ellenére dicséretesnek és elismerésre méltónak tartjuk, hogy a néhány száz példányban megjelent kötet nem igen tudja felvenni a versenyt a bulvársajtó, a bulvár tévé és az emberek indoktrinációjára szakosodott egyéb tömegkommunikációs eszközök garmadájával. A szerző lelkiismerete mindenesetre nyugodt lehet; ő megtette, amit szakemberként megtehetett.

De mi is a különbség a történész és a dilettáns, illetve manipulátor között? Pritz szerint lényegében az, hogy a „megismert tények hatására” előbbi „alázattal módosítja” prekonceptióját vagyis kutatási hipotézisét, sőt adott esetben el is veti azt, az utóbbi viszont a „prekonceptiójához keresgéli a történelmi tényeket, tehát azokat a történész szakma határain kívüli szempontok hatására rostálja-színezi, önkényesen csoportosítja”. (110. p.) Vagyis a történész a szakma kristályosodott szabályai szerint végzi munkáját, a nem-történész pedig szakmai etika és/vagy tudás nélkül. Ezekkel a történetírás egészének tudományosságát érintő kérdésekkel a kötetben egyetlen írás sem foglalkozik. A tanulmányok elé illesztett bevezetőben is csak röviden esik szó róluk. Aki a szerző e tárgyban kifejtett gondolataira kíváncsi, annak félévtizeddel korábban megjelent tanulmánykötetét (*Az a „rövid” 20. század. Történetpolitikai tanulmányok, 2005*) kell kézbe vennie.

Romsics Ignác